

CERCETĂRI ARHEOLOGICE LA CETATEA TURNUL ROȘU

(Boița, orașul Tâlmăciu, jud. Sibiu)

GH. I CANTACUZINO

VENERA RĂDULESCU

În defileul prin care Oltul străbate Carpații Meridionali s-au ridicat în cursul Evului Mediu mai multe fortificații: cea de pe dealul de lângă Tâlmăciu, Cetatea Turnul Roșu, Turnul Spart și Cetatea Lotrioarei (la confluența Oltului cu Lotrioara).

Cetatea Turnul Roșu este situată la intrarea Oltului în defileu, în imediata apropiere a satului Boița (localitate componentă a orașului Tâlmăciu, jud. Sibiu), zonă în care sunt documentate urme străvechi, primele descoperiri datând din epoca neolitică. Defileul Oltului a reprezentat încă din antichitate una din principalele căi de legătură între regiunile situate la nord și la sud de Carpații Meridionali.

Sunt incerte datele de început ale cetăților care străjuiau intrarea în defileul Oltului. Interpretarea unor izvoare a dus la presupunerea, în lucrări mai vechi¹, a existenței în 1233 a "Cetății Lotrului" - cu localizare nesigură - și a unei fortificații la Tâlmăciu.

Primele mențiuni documentare explicite privind fortificațiile de la intrarea în defileul Oltului datează de la sfârșitul sec. al XIV-lea și începutul sec. al XV-lea.

În cursul luptelor dintre domnul Țării Românești - Vladislav I (Vlaicu) - și regele Ungariei, Ludovic I, acesta din urmă a hotărât, întrucât fortificațiile de la intrarea Oltului în defileu fuseseră distruse, ridicarea unei cetăți puternice pe dealul din fața Tâlmăciului, încredințând totodată construirea ei conducătorilor sibieni. Terminată în 1370, cetatea, înconjurată de o incintă cu ziduri înalte de 10 m, apărată de turnuri pătrate², a fost numită Landskrone.

De la începutul secolului al XV-lea datează mențiunea cetății Lotrioara, ale cărei urme, situate probabil în apropierea confluenței Lotrioarei cu Oltul, au dispărut cu totul. "Castellani castrî Lotorwar" sunt menționați la 1407³. Un castelan de Turnul Roșu era menționat în 1411, iar în 1419 regele Sigismund

porunca voievodului Transilvaniei, vicevoievozilor și castelanilor de Tâlmăciu și Turnul Roșu să nu perceapă negustorilor sibieni vamă la mărfurile lor⁴.

Prin diploma regelui Ladislau V, în februarie 1453, cetățile Tâlmăciu, Turnul Roșu și Lotrioara au fost donate celor șapte scaune săsești, pentru a fi reparate și întreținute în condiții bune, întrucât, în urma prădăciunilor năvălitorilor otomani și a neglijenței în păstrarea lor, se aflau în stare precară, fiind deteriorate și părăsite⁵.

Cetatea de pe dealul de lângă Tâlmăciu nu a avut o existență prea îndelungată. Situată la aproape 4 km. de intrarea în defileu ea nu-și putea dovedi eficacitatea în apărarea acestuia, putând fi ușor ocolită. A fost dezafectată în 1453, când, la sfatul lui Iancu de Hunedoara, regele Ladislau al V-lea hotărâ dărâmarea ei. Acțiunea a întârziat, astfel că Matia Corvin a trebuit să poruncească în două rânduri, ultima oară în 1489, dărâmarea cetății care, fiind greu de apărat din cauza întinderii sale, putea constitui un pericol⁶.

Dezafectarea cetății Tâlmăciu a dus la întărirea cetății Turnul Roșu. Cetatea a fost reparată și întărită cu noi elemente defensive, iar drumul refăcut. Al doilea turn avea să fie ridicat în apropierea primului. În vederea efectuării lucrărilor acestei fortificații, Matia Corvin acorda în 1469 o donație anuală de 100 de florini, dublată mai târziu, sumă provenind din veniturile vămii de la Turnul Roșu. În același scop s-au mai dat în 1487 și 1488, 200 de florini din vigesina Transilvaniei. În 1473, Matia Corvin permisesse sibienilor lărgirea drumului prin defileul Oltului, la Turnul Roșu, drum devenit impracticabil din cauza inundațiilor, cu condiția să-l păzească și să-l întrețină⁷. În 1501 a fost ridicat, la circa 2 km. sud de Turnul Roșu, un alt turn, înalt de circa 18 m. cu patru niveluri, având planul circular cu diametrul de circa 10 m. și ziduri groase de aproape 2 m, împreună cu un zid ce bara drumul. În 1533, ca urmare a inundației Oltului și prăbușirii de stânci s-a distrus partea dinspre vest a acestui turn, care avea să fie numit de localnici "Turnul Spart"⁸.

Cetatea Turnul Roșu s-a aflat în centrul unor evenimente militare, în cursul invaziilor otomane din anii 1438, 1442 și 1493⁹. Ea a constituit, de asemenea, un important punct vamal.

Cetatea Turnul Roșu apare pe harta Transilvaniei întocmită de Johannes Honterus, publicată la Basel în 1552¹⁰. Sebastian Münster în "Geographia", în 1545, o descrie ca "o cetate întărită, așezată în munții de lângă râu unde se

deschide o intrare îngustă.... e deci ca o primă fortăreață a întregii țări, ca din aceea parte nimeni să nu poată intra dacă prefectul cetății opunea rezistență”¹¹. Ea avea să mai fie menționată de Georg Reicherstorffer¹², Anton Verancis¹³, Gheorghe Gromo¹⁴ și Antonio Possevino¹⁵.

Importanța strategică a cetății a scăzut după căderea Ungariei sub otomani și recunoașterea suzeranității otomane de către principatul autonom al Transilvaniei.

La 1599, după intrarea sa în Transilvania, Mihai Viteazul s-a oprit la 25 octombrie la Tâlmăciu, așteptând corpul de oaste condus de Radu Buzescu și Banul Udrea, care a pătruns prin defileul Turnul Roșu, sosind a doua zi. La 16 noiembrie 1599, Mihai Viteazul lăsa castelul Turnul Roșu în stăpânirea și sub supravegherea Sibiului care, până la acea dată, i se arătase devotat.

În toamna lui 1658, în timpul luptelor antiotomane purtate de cele trei principate românești, Acațiu Barcsay, Impus de Poartă ca principe al Transilvaniei, dădea ordin la 22 noiembrie autorităților Sibiului să apere pasul Turnul Roșu și celelalte trecători împotriva domnului Țării Românești, Mihnea al III-lea, participant la alianța antiotomană alături de Gh. Rakoczi II și să prindă pe ostașii fugari ai acestuia care se întorceau din Muntenia și Moldova¹⁶.

După anexarea Transilvaniei de către Imperiul Habsburgic, cetatea Turnul Roșu a fost trecută de sub administrația orașului Sibiu sub autoritatea trupelor imperiale austriece cu sediul în același oraș, comandant fiind un ofițer superior austriac. Ea a fost luată cu asalt în timpul răscoalei conduse de Francisc Rakoczi în 1704. Ca urmare a acestor evenimente s-a avut în vedere întărirea fortificațiilor și dotarea cu armament nou¹⁷.

În timpul ocupării Olteniei de austrieци între 1717 - 1739, în trecătoarea Turnul Rosu a fost construit un drum mai larg, via Carolina, urmând traseul vechiului drum roman. Din această perioadă se păstrează documente cartografice și stampe reprezentând cetatea Turnul Rosu. Aceasta apare pe harta lui F. Schwantz, care marchează RUB TURRIS (Turnul Roșu), VET RUB TUR (Turnul Spart), "Domnischlor" (Lotrioara) și STRASBURG (Arxavia, fortificație ridicată de austrieци pe malul drept al Oltului, lângă Căineni)¹⁸.

O stampă a lui F. Schwantz din 1723 înfățișează fortificațiile de la Turnul Roșu văzute dinspre nord, în care se distinge pe o înălțime donjonul având două etajuri deasupra parterului, o balustradă deasupra acestora și un acoperiș în patru

ape, cu o împrejmuire de lemn, în spatele căreia se distinge un turn mai mic, alte două clădiri, precum și un turn în apropierea drumului. O îngrădire barează drumul lângă care se observă o clădire de mari dimensiuni, clădirea vămii, iar spre trecătoare - stălpul de vamă¹⁹.

O altă hartă din aceeași perioadă (Situationsplan von dem ROTHENTHURMER PASZ...) ²⁰ indică, pe malul drept al Oltului, după Boița, Turnul Roșu (Rothenthurm), spre sud Turnul Spart (Alte Rothe Thurm - "vechiul Turn Roșu"), numit desigur astfel datorită stării de ruină în care se găsea, "Cetate Feti", în apropierea confluenței Oltului cu un râu nenominalizat, probabil Lotrioara, "Râu Vadul", marcând granița între "Transilvaniae Pars" și "Walachey", iar mai sus "Axavia" în fața satului "Kinien". Dedesubtul titlului hărții, într-un chenar, o gravură înfățișează fortificațiile de la Turnul Roșu văzute dinspre sud, distingându-se, pe o înălțime, donjonul înconjurat de incintă ("Schantz"), destul de neclar reprezentată, un al doilea turn la marginea înălțimii, legat printr-un zid de un alt turn din vale. În planul îndepărtat e reprezentat dealul cu ruinele cetății Tălmaciu.

În sec. al XVIII-lea cetatea Turnul Roșu avea să fie reparată și transformată, adăugându-i-se noi fortificații și clădiri. Menționarea în 1739 a unor lucrări la șanțul ce înconjoară cetatea, face să se considere că la acea dată s-a amenajat incinta de formă stelată, din jurul donjonului, care nu apare în stampa lui Schwantz în 1723²¹. Din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea pot să dateze alte construcții din apropiere. Există informații despre cercetarea stării construcțiilor în 1750 de specialistul în fortificații Harnert, care a constatat deteriorarea turnului, mai ales la bază, propunând efectuarea imediată a unor reparații²².

Diferiți călători străini care au străbătut defileul Turnul Roșu la sfârșitul sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea au lăsat și descrieri ale fortificațiilor de aici, alături de amănunte privind formalitățile vamale sau cele ale carantinei, la care erau supuși călătorii, în clădirile aflate mai la sud. Domenico Sestini, călătorind pe aici în 1790, a descris (în 1815) fortul impunător, cu turn, șanț și pod ridicător, având garnizoană de 30 de soldați, comandată de un maior, Lady Craven. În 1786, urcase la turn pe o scară cu 80 de trepte. J. B. Morrit of Rochby, în 1794, observa stricăciunile castelului, în timp ce R. Walsch, în 1821, arăta că fortul este în stare bună, având opt turnuri. Alte relatări cuprind descrierea stării precare a drumului²³.

Cetatea Turnul Roșu este legată de evenimentele anului revoluționar 1848. În primăvară lui 1849, când trupele generalului Bem se apropiau de Sibiu, Comitetul Național Român, în frunte cu Gh. Barițiu, S. Bărnuțiu și T. Cipariu s-a mutat cu arhivele la Turnul Roșu. În august 1849 cetatea Turnul Roșu a fost ocupată de trupele ungare și apoi cucerită cu greu de trupele austriece și rusești. Turnul Roșu și-a continuat în sec. XIX rolul de punct de vamă, importanța acestei funcții diminuându-se după construirea căii ferate, pe malul stâng al Oltului, în 1897²⁴. În septembrie 1916 au avut loc, la Turnul Roșu, lupte grele între ostașii români și trupele invadatoare ale Puterilor Centrale²⁵.

Fortificațiile de la Turnul Roșu reprezintă un ansamblu de construcții, ridicate pe înălțimea care domină drumul ce străbate defileul Oltului, în diferitele perioade, cărora li s-au adăugat ulterior clădiri cu caracter administrativ și de locuit.

A fost înconjurat într-o etapă târzie de un zid de incintă cu plan stelat, având la exterior un șanț mărginit de contraescarpă. Spre est se află un turn poligonal, legat printr-un zid cu turnul de acces din imediata vecinătate a drumului. Dintre celelalte construcții, clădirea de mari proporții aflată la nord de principalul turn, are arhitectura caracteristică celei de a doua jumătăți a sec. al XVIII-lea cu o serie de adaosuri din sec. al XIX-lea și mai târziu. Cele 2 corpuri de clădiri ce se înalță deasupra drumului, în partea de nord-est a ansamblului, au fost ridicate în sec. XIX, iar clădirile ce folosesc în prezent Casei de copii - Boița au fost construite, în diferite etape, în secolul nostru. (pl. 1)

Turnul Roșu este principalul și cel mai vechi element al complexului de fortificații: caracteristicile arhitecturale îl încadrează în categoria donjoanelor, care îmbină funcția de locuință a castelanului cu cele militare - de observație, recunoaștere și refugiu. Are planul pătrat, cu latura de aproximativ 14 m și o înălțime totală de aproximativ 20 m. Zidurile sale groase de 1,50 - 1,20 m sunt construite din piatră legată cu mortar de var, acoperite la exterior cu o tencuială vopsită în roșu. În prezent el are o pivniță, aflată inițial la nivelul solului, parter și trei etaje, ultimul dintre acestea fiind anterior deschis, folosind pentru observație. Transformarea în forma actuală datează de pe la 1930 când au fost lărgite ferestrele de la mijlocul celorlalte caturi. Inițial turnul era prevăzut la fiecare nivel cu

deschideri înguste pentru tragere, dispuse câte cinci pe fiecare latură, în interior cu dimensiunile de 0,75 x 0,75 m iar în exterior de 0,65 x 0,15 m. Actuala pivniță, aflată la început, la nivelul solului, avea intrarea, cu un arc semicircular, pe latura de sud. Ea este prevăzută cu două mari încăperi în partea de vest, iar în cea de est cu o încăpere lungă, despărțită de doi stâlpi. De aici pornește o scară spre nivelul superior. Celelalte caturi au ziduri corespunzând, în general, celor de la nivelul inferior, cu unele compartimentări în partea mediană. În mijlocul turnului se află un horn central, reprezentat de altfel și în stampa din 1723. Între etaje se comunica pe scări de lemn. Acoperișul turnului, ridicat deasupra unui pod încăpător, este amenajat în patru ape și acoperit cu țiglă.

Zidul de incintă, cu planul în formă de stea, care înconjoară turnul, se ridică deasupra nivelului actual al terenului interior cu circa 2 m, având în partea superioară lățimea de 0,85 m. Este străbătut la intervale regulate de deschideri pentru tragere, mai înguste spre interior. Zidul de incintă are partea inferioară ușor înclinată, separată de cea superioară printr-un brâu profilat, tencuit. Spre exterior el este înconjurat de un șanț lat de aproape 7 m, mărginit de un zid de contraescarpă. În partea de vest, în dreptul colțului de sud-vest al clădirii alăturate turnului, se află intrarea. Construcția porții depășește înălțimea zidului. Trecerea peste șanț se făcea aici pe un pod mobil, de lemn, menționat și într-o descriere de la sfârșitul sec. XVIII.

Cea de a doua unitate a construcțiilor defensive de la Turnul Roșu este constituită de turnurile aflate la distanțe de peste 35 m de donjon. La marginea înălțimii, dominând drumul, a fost ridicat un turn cu plan hexagonal, cu laturile de circa 7 m lungime. Zidurile sale construite din piatră și cărămidă sunt mai groase în partea inferioară, dedesubtul unui brâu din cărămizi, având fața exterioară puțin înclinată. Pe fiecare latură turnul avea câte trei deschideri înguste pentru tragere, o deschidere mai largă aflându-se pe latura de est. Acest turn era legat cu turnul de acces printr-un coridor acoperit, care cobora panta. Coridorul avea zidurile străpunse de ferestre pentru tragere. Turnul de acces, ridicat chiar la marginea drumului, este înalt de aproximativ 14 m, fiind mai lat la bază, cu latura dinspre drum de 5,60 m. Zidurile sunt construite din blocuri de piatră cioplite, cu blocuri făcute la muchii. Turnul are 3 niveluri cu câte o fereastră la fiecare nivel, pe latura de est. Partea superioară, variat profilată, este încununată de creneluri. Intrarea - lată aproximativ de 1 m și înaltă de 2,30 m - are un arc semicircular în partea

superioară. În interior se află o scară în spirală cu trepte mari de piatră. Lângă turn, spre sud, se află o încăpere boltită, cu dimensiunile în interior de 3,25x5,65 m, cu paramentul construit într-o tehnică asemănătoare cu a turnului, având arcuri semicirculare deasupra intrării și ferestrelor.

Săpăturile efectuate în august - septembrie 1989 în ansamblul de fortificații de la Turnul Roșu au fost orientate spre cele 2 obiective distincte: donjonul înconjurat de ziduri de incintă mărginit de șanț pe de o parte, turnul hexagonal și turnul de acces pe de alta²⁶. (planșa nr. 1)

În amplasarea sondajelor a trebuit să se țină seama, în condițiile unui teren care prezintă mari diferențe de nivel, de existența clădirilor moderne ale Casei de copii școlari - Boița.

Obsevațiile efectuate asupra stratigrafiei în zona cercetată au condus la constatarea că, în general, solul viu, gălbui nisipos, amestecat cu sfărâmături de rocă, suprapus stâncii, are o grosime ce variază, în funcție de particularitățile de relief, între 0,40 - 1,20 m. Deasupra sa se află depuneri subțiri de pământ castaniu - nisipos sau cenușiu - gălbui purtat, lipsit de materiale arheologice concludente, corespunzând perioadei inițiale de folosire a fortificațiilor. Deasupra acestora se află depuneri groase legate de construcțiile și amenajările din sec. XVIII și de construcțiile moderne, straturi de nivelare cu pământ cenușiu amestecat cu piatră, spărturi de cărămidă și resturi de moloz, atingând, în apropierea donjonului, grosimi de până la 1,60 m. În secțiunile de la exteriorul construcțiilor (S VI și SVII), peste solul viu, se află depuneri de pământ gălbui sau galben - cenușiu nisipos, de caracter aluvionar și straturi de pământ cenușiu-gălbui sau castaniu cu rare granule de cărămidă și moloz, legate de amenajări târzii.

Nu au fost descoperite în această zonă materiale arheologice concludente corespunzând perioadei inițiale de construcție a cetății.

Cercetările au putut aduce o serie de date privind etapele de construcție și caracteristicile arhitectonice ale fortificațiilor și ale altor clădiri ale ansamblului.

Turnul principal - donjonul - are fundațiile adânci de 1,30 m, din piatră și mortar, umplând șanțul de fundație. Acesta a fost săpat de la partea superioară a solului viu, străbătând stratul de pământ galben cu sfărâmătură de rocă până la stânca pe care se sprijină talpa fundației. Donjonul este așadar prima construcție ridicată pe acest loc. Elevația zidului, din piatră legată cu mortar, este retrasă cu aproape 0,20 m față de fundație. Deasupra nivelului de construcție se află un strat

gros de circa 0,20 m de pământ castaniu nisipos și un strat subțire de aproximativ 0,10 m, corespunzând primelor faze de folosire a turnului. Li se suprapun nivelări de pământ cu spărtură de cărămidă și urme de moloz databil în sec. XVIII, cu grosimea, lângă turn, de 0,85 m. În partea superioară se află nivelul corespunzător unei refaceri a turnului. Această modificare este marcată de un soclu înalt de circa 1 m, din blocuri de piatră fățuită, paralelipipedice, late de 0,80 m - 1 m, cu asiza inferioară înaltă de 0,40 m. Partea superioară a soclului, situată la 2,50 m deasupra fundației inițiale, este tencuită. Se poate presupune că el este alcătuit din trei asize de blocuri de piatră suprapuse. Soclul se ridică în zona unde a fost trasat S I, deasupra unei porțiuni de zidărie de aproape 0,40 m, ieșită cu circa 0,10 - 0,12 m, având aspectul unei fundații suprapuse unei părți din elevația fazei inițiale. Mai spre est, în zona S V, acest ieșind al zidăriei lipsește, neobservându-se o diferență marcantă în elevația părții inițiale peste care se ridică soclul. Refacerea paramentului, s-a făcut aici doar de la nivelul soclului.

După cum o atestă observațiile statigrafice, modificările care au afectat turnul, urmează la un interval de timp nu prea îndelungat ridicării zidului de incintă, legat de amenajarea șanțului înconjurător.

Nivelul de construcție al zidului de incintă, care are fundația de piatră și mortar, se află cu circa 0,70 m mai sus față de nivelul inițial de construcție a donjonului, la partea superioară a unor straturi de pământ gălbui purtat, mai coborâte cu 0,15 - 0,20 m în raport cu nivelul refacerii paramentului donjonului. Retrasă cu circa 0,10 m față de fundație, se ridică elevația incintei din piatră și cărămidă legată cu mortar. Aproximativ la nivelul suprafeței actuale a terenului, se observă o îngroșare cu aproape 0,15 m a zidului față de porțiunea inferioară, înaltă de circa 0,75 m. În partea superioară a zidului, care se mai înalță cu circa 2 m, alături de piatră a fost folosită în mare măsură cărămida, cu dimensiuni de 29x14,5x4 cm.

Nivelului de construcție al incintei și refacerii turnului îi urmează straturi de nivelare modernă - pământ amestecat cu piatră și moloz - groase de circa 0,50 m lângă turn și aproape 0,70 m lângă zidul de incintă, străbătute de gropi și săpături recente. (planșa nr. 2 b)

Intrarea inițială la parterul turnului, situată la 5 m de colțul de sud-vest, avea în partea superioară un arc semicircular din cărămidă, parțial distrus de soclul din timpul transformării clădirii. Datorită ridicării artificiale a nivelului

terenuului, fostul parter al turnului a devenit pivniță. Pentru a se da posibilitatea folosirii întrării s-a construit un gârlici cu două ziduri, aproape paralele, la o distanță de 1,50 - 1,40 m unul de altul, dispuse oblic pe latura sudică a turnului, spre sud-est. (planșa nr. 2 a) Ridicarea zidurilor menționate este imediat ulterioară refacerilor turnului, fapt evident prin modul în care ele sunt adosate părților refăcute. Cu lățimea de circa 0,40 m, zidurile, a căror parte inferioară pătrunde în solul viu, sunt construite din blocuri și cărămizi de diferite dimensiuni, în general cu lungimea de 29 - 30 cm, lățimea de 15,5 cm, și grosimea de peste 6 cm., indicând o refacere târzie. Sunt vizibile urmele treptelor ce asigurau accesul precum și resturile tencuiei care acoperea interiorul gârliciului. Intrarea de pe latura de sud a turnului a fost astupată cu zidărie din blocuri prefabricate și ciment în anul 1967.

În legătură cu modul de amenajare a șanțului de apărare cu plan stelat și de construire a zidului de incintă, au fost obținute o serie de date prin secțiunile III A și III B precum și S IV și sondele apropiate IV A și IV B. După săparea șanțului, zidul de incintă pe o latură și zidul de contraescarpă pe cealaltă au fost construite cu una din fețe alipite taluzului acestuia, având și rostul de zidărie de sprijin. Fața dinspre șanț a zidului este ușor înclinată. Zidul de incintă are fundația de piatră, adâncită cu circa 0,50 m în pământul viu, până la stâncă, iar elevația, retrasă cu circa 10 cm, are în parament piatră în partea inferioară, iar în cea superioară, în special cărămidă, fiind acoperită cu tencuială. Deasupra nivelului de construcție al incintei și contraescarpei, în interiorul șanțului s-au depus straturi de pământ cu grosimea de 0,40 - 0,60 m.

Zidul de contraescarpă are la rîndul său fundația adâncită cu 0,35 m în solul viu, atingând stâncă, elevația fiind retrasă cu circa 0,20 m. Nivelul de la care a fost construit zidul, marcat de urme de mortar, se află la partea superioară a unui strat gros de circa 0,15 m de pământ cu rari pigmenți de moloz, suprapus pământului galben. (planșa nr. 3 a) Grosimea zidului, în dreptul nivelului de construcție, este de 0,80 m., iar în partea sa superioară, unde se observă urme de refacere, de circa 0,60 m. Deasupra nivelului de construcție, la exteriorul zidului de contraescarpă, se află straturi de pământ cenușiu granulos, cu grosimea de circa 0,40 m și de pământ cu pietre și moloz, iar peste acestea solul vegetal. (planșa nr. 3 b)

În cealaltă secțiune, trasată la exteriorul zidului de contraescarpă (S VII), nivelul de construcție al acestuia, marcat de urme de mortar, se află la adâncimea de 0,75 m sub actuala suprafață a terenului, la partea superioară a unor straturi de pământ gălbui - cenușiu cu rare granule de cărămidă și urme de moloz, cu grosimea totală de aproape 0,60 m, legate de amenajarea șanțului. În partea superioară, unde zidul prezintă urme de refaceare, se află și aici straturi de pământ cu urme de moloz, spărtură de cărămidă și solul vegetal. (planșa nr. 5 a)

În partea de nord - est, zidul de incintă se confundă cu peretele exterior al clădirii ridicate la nord de turn și se alătură anexei adăugată acestuia spre sud-est.

La limita nordică, spre drumul de acces, șanțul a fost închis printr-un zid înalt spre interior de peste 2,50 m, având grosimea în partea superioară de 0,65 m, prevăzut cu deschideri pentru tragere, dispus în prelungirea laturii lungi dinspre nord a clădirii alăturate. Acesta avea și rolul de zid de sprijin, ținând cont de diferența de nivel spre drumul de acces. În S IV, perpendiculară pe acest zid, s-a putut observa că fundația din piatră și mortar are dimensiunea de 0,75 - 0,80 m, adâncindu-se în pământul viu, până la stâncă. Deasupra solului viu, peste care se observă urme de arsură, se află în această zonă din partea inferioară a șanțului, straturi de pământ pigmentat cu moloz și pământ vegetal, cu o grosime de circa 0,70 m. (planșa nr. 4 b) Zidul este construit din pietre și cărămizi, acestea din urmă folosite la gurile de tragere și la 2 - 3 asize din partea superioară, precum și la consolidarea târzie a părții superioare, unde cărămizile au fost așezate pe muchie. Casetele săpate la colțurile dintre acest zid și zidul din incintă sau zidul de contraescarpă arată că el a fost construit ulterior acestora. S-a observat că zidul care închide șanțul se adosează paramentului zidului de incintă, nivelul său de construcție aflându-se la peste 0,50 m deasupra fundației, mai groase cu 0,20 m., a zidului de incintă. Situația este asemănătoare spre zidul de contraescarpă, unde zidul care închide șanțul este fundat la o cotă cu circa 0,40 m mai ridicată față de fundația lătită cu 0,12 m a acestuia.

La circa 16 m est de turn, S II a avut ca rezultat dezvelirea parțială a unei construcții subterane. Prezența unei astfel de construcții fusese de altfel sesizată cu ani în urmă, cu prilejul unor lucrări de canalizare. Este vorba de un coridor cu ziduri din cărămidă, acoperit cu o boltă teșită. Lățimea este de 1,80 - 1,85 m. Pereții care se alipesc malului șanțului săpat pentru amenajarea sa au o grosime de circa 0,35 m, fiind construiți din cărămizi cu dimensiunile de 28 - 29x14,5x4 - 4,5

cm, legate cu mortar. Spre nord el este închis de un zid de cărămizi de dimensiuni asemănătoare. Coridorul este pardosit cu cărămizi ce au dimensiunile de 30x15,5 cm. Bolta care pornea de la 1,80 m deasupra nivelului pardoselii, înălându-se până la 2,15 m, lipsește în extremitatea nordică a culoarului, având din construcție limita sa nordică la circa 1,50 m față de zidul care îl închidea aici. Limita este marcată și de zidăria din cărămizi, cu aceleași dimensiuni, ridicată deasupra arcului de la marginea bolții. Șanțul săpat pentru amenajarea culoarului străbate straturi de pământ castaniu - cenușiu cu spărtură de cărămidă, pietre, urme de moloz și cărbună, sau de pământ cenușiu gălbui cu pigmenți de moloz, straturi cu grosimea totală de peste 1 m, suprapuse pământului gălbui nisipos. Deasupra depunerilor amintite se află straturi de nivelare cu moloz, cărămidă spartă și un strat subțire de mortar, precum și nivelări recente cu pietriș. (planșa nr. 4 a) Atât situația stratigrafică cât și tehnica de construcție indică acest coridor boltit ca datând dintr-o perioadă ce nu poate fi anterioară sec. al XVIII-lea, când s-au executat de altfel, în diferite etape, numeroase lucrări de construcții în ansamblul de care ne ocupăm. Date suplimentare asupra sa vor fi obținute prin cercetări ulterioare.

Cel de-al doilea obiectiv principal al ansamblului, turnurile din apropierea drumului, a fost cercetat prin secțiunile "A", "B", "C".

Săpătura efectuată în interiorul turnului hexagonal ("A") a dus la descoperirea unor ziduri ridicate la nivelul superior al acestuia, deasupra unor încăperi acoperite cu o boltă de cărămidă. (planșa nr. 5 b)

Latura dinspre sud-est a zidului, deasupra nivelului extradosului bolții, este construită în partea inferioară din piatră, cuprinzând rare cărămizi late de 14,5 cm și groase de 4,5. Deasupra acestei porțiuni, zidul, mai îngust cu 18 cm, este construit pe o înălțime de aproximativ 1 m, din cărămidă (29 - 30x14,5x4,5 cm) și rari bolovani. În partea superioară, zidul a fost suprainălțat în perioada modernă de la nivelul actual al terenului din interior, fiind mai subțire cu 16 cm. Zidul din cărămidă, pe alocuri cu bolovani, este țesut cu un zid de cărămidă îngust de circa 0,30 m, dispus oblic la 2,35 m de colțul de nord-est al turnului, zid distrus de o groapă târzie.

La circa 1 m de zidurile laturilor de sud-est nord-est ale turnului, paralel cu acestea, au fost descoperite două segmente de zid, dispuse în unghi obtuz, paralele cu zidurile exterioare. Ele sunt construite din piatră cu unele cărămizi

pentru egalizare (groase de 4,5 cm sau 3 cm), au grosimea de circa 0,80 m, fiind ridicate deasupra bolții până la o înălțime de 0,62 m de la partea superioară a extradosului acestora.

Spațiul limitat spre interior de aceste ziduri, până la partea lor superioară, a fost umplut cu pământ granulos cu urme de moloz și piatră spartă, la a cărei parte superioară a fost amenajat un nivel de călcare cu sfărâmată de cărămidă bătută. Deasupra celor două segmente de zid, dispuse în unghi, se ridică alte două, urmând același traseu. Ele nu sunt construite însă integral deasupra zidurilor aflate dedesubt ci deplasate spre exterior, latura interioară retrasă cu 0,46 m, iar cea exterioară ieșită cu 0,32 m față de acestea. Grosimea acestor ziduri este de 0,70 m la bază și 0,61 m în partea superioară, ele fiind construite din cărămidă cu dimensiuni de 29x14,5x4,5 cm, pe alocuri cu bolovan. Partea de sud a segmentului dinspre est a fost distrusă, la 1 - 1,30 m de colțul de nord-est, de groapa menționată anterior, care a provocat și o spărtură cu diametrele de 0,50x0,55 m în boltă. Amenajările menționate pot fi legate de utilizarea în scopuri defensive a turnului.

Obsevațiile efectuate în secțiunea trasată la nord de turnul de acces (B) au arătat că fundația acestuia, adâncă de 0,40 m, mai lată cu peste 0,10 m în raport cu elevația, se sprijină direct pe stâncă. Nivelul de construcție se află la partea superioară a unui strat gros de circa 0,12 m de pământ cenușiu - gălbui, suprapus solului galben-viu, ce acoperă roca. Deasupra sa se află o depunere relativ subțire de 0,15 - 0,20 m de pământ cenușiu pigmentat cu moloz și cărbune, deasupra căruia se află un strat gros de 0,30 m de nivelare modernă. (planșa nr. 6 a)

Sondajul efectuat în interiorul încăperii de la sud de turnul de acces ("C") a arătat că aceasta are fundația cu foarte puțin mai lată în raport cu elevația, adâncă de aproximativ 0,40 m, sprijinită pe rocă. Nivelul de construcție este marcat de un strat de mortar. Deasupra se găsește un strat cu spărtură de rocă, iar la suprafață nivelarea modernă, cu grosime de peste 0,15 m. (planșa nr. 6 b)

Materialele arheologice descoperite sunt destul de variate; ele datează în special din perioadele mai târzii.

Prezența sporadică și mai puțin concludentă a materialelor arheologice din etapele inițiale de folosire a fortificației constituie o situație întâlnită și în cadrul altor edificii ridicate pe înălțimi, unde spațiul relativ redus din jurul clădirilor a fost permanent supus acțiunii de curățire.

Din categoria ceramicii nesmălțuite au fost descoperite fragmente nu prea numeroase, provenind de la oale și străchini, cu o pastă cărămizie bine arsă.

Ceramica smălțuită este mai bogat reprezentată. Numeroase fragmente provin de la oale de diferite dimensiuni, cu toartă pornind din buză, acoperite cu smalt cafeniu închis. Frecvente sunt, de asemeni, fragmentele de străchini, de forme variate, acoperite cu smalt oliv, verde, brun, galben. S-au mai descoperit fragmente de castroane sau de tigăi cu piciorușe, smălțuite cu smalt cafeniu închis. Mai multe fragmente de capace sunt decorate cu cercuri concentrice și puncte, realizate cu angobă albă și pete de smalt verzui. Câteva fragmente provin de la un cănceu cu desen vegetal, smălțuit în albastru.

Ceramica decorativă este reprezentată prin fragmente de cahle, în special nesmălțuite, cu decor vegetal.

Mai menționăm, din rîndul materialelor arheologice descoperite, fragmente de vase de sticlă și obiecte de fier (o cheie, cuie, piroane, balamale, scoabe ect.).

Materialele menționate, în cea mai mare parte, pot fi datate în secolul al XVIII-lea.

Cercetările arheologice efectuate în anul 1989 au putut aduce o serie de date asupra evoluției și particularităților construcțiilor care compun ansamblul de fortificații de la Turnul Roșu.

Caracterul puțin concludent al materialelor arheologice privind datarea primelor etape de construcție a fortificațiilor face ca în actualul stadiu al cercetărilor ipotezele asupra acestei probleme să se bazeze pe datele istorice și caracteristicile arhitectonice.

Particularitățile tipologice ale donjonului au dus la presupunerea datării sale într-o perioadă corespunzând răspândirii acestui tip de construcție în Transilvania în secolele XIII - XIV²⁷. Săpăturile arată turnul, în forma sa inițială, ca reprezentând prima construcție ridicată în acest loc. El poate fi datat în sec. XIV, ținând seama și de faptul că apare ca existent în mențiunile documentare de la începutul sec. al XV-lea.

Referirile făcute în trecut, în unele lucrări, la o incintă întărită cu turnuri ce ar fi înconjurat donjonul într-o perioadă târzie, invocau în acest sens o stampă din sec. al XVII-lea. În săpăturile din acest an nu au fost descoperite alte urme de fortificație în jurul donjonului, în interiorul sau exteriorul zidului de incintă cu șanț și contraescarpă care îl înconjoară. Este probabil ca respectiva stampă să fi

avut caracterul unei reprezentări imaginare, asemenea și altor reprezentări vechi. De altfel, ea vine în contradicție și cu stampla lui F. Swantz din 1723, în care turnul apare înconjurat numai de o împrejurare de lemn.

Ținând seama de mențiunile izvoarelor scrise, se poate considera că incinta de plan stelat cu șanț și contraescarpă a fost amenajată în 1739. O fotografie din 1910 înfățișează această incintă și pe latura de est, în spațiul ocupat în prezent de unele clădiri moderne.

Informațiile asupra propunerii refacerii turnului în 1750 permit presupunerea că după această dată, au avut loc lucrările de consolidare și refacere în partea inferioară a paramentului său, cu soclul din blocuri de piatră făluite. Aceste lucrări apar și arheologic ca ulterioare, dar apropiate în timp amenajării incintei.

Cât privește al doilea turn, cel cu plan hexagonal, cercetările au urmări transformările efectuate la nivelul său superior dintre care unele pot fi datate în sec. al XVIII-lea. Pentru obținerea unor elemente arheologice privind datarea sa, ar fi necesare săpături la fundație, destul de dificil de realizat, din cauza poziției zidurilor aflate în imediată apropiere a pantelor abrupte. Datele istorice ca și caracteristicile arhitectonice permit presupunerea ridicării acestui turn în ultima parte a sec. XV, cu unele transformări ulterioare.

În privința datării turnului de acces, elementele arheologice nu sunt încă concludente. Caracteristicile arhitectonice îl arată ca ulterior turnului hexagonal, cu transformări târzii privind paramentul exterior și partea superioară.

Cercetări ulterioare vor putea aduce noi elemente, clarificând și alte probleme ridicate de evoluția acestui interesant și valoros complex de fortificații medievale.

1. N. Iorga, *Sate și preoți în Ardeal*, p. 159 - 180; *idem*, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, p. 44.
2. V. Vătășianu, *Istoria artelor feudale în țările române*, p. 267.
3. Șt. Pascu, *Votevodatul Transilvaniei*, vol II, p. 259.
4. Aurel Dumitrescu - Jippa, Nicolae Nistor, *Sibul și ținutul în lumina istoriei*, p. 47.
5. F. Zimmermann, C. Werner, Fr. Muller, G. Gündisch, *Urkundenbuch*, vol III, p. 425, vol. IV, p. 84, 346, vol. V, p. 375, 384; Șt. Pascu *op. cit.*, p. 296.
6. A. Dumitrescu - Jippa, N. Nistor, *op. cit.*, p. 109.
7. Hurmuzaki - Densușianu, *Documente*, V, p. 81, nr. CXL.
8. A. Dumitrescu - Jippa, N. Nistor, *op. cit.*, p. 109.
9. *Ibidem*, p. 85 - 92; Gustav Gündisch, *Incursiunea turcească din anul 1493 în ținutul Sibului*, "Studii. Revista de istorie", anul XIV, 1961, nr. 6, p. 1498.
10. Vezi M. Popescu - Spineni, *România în izvoare geografice și cartografice*, p. 124.
11. *Călători* ....., vol I, 1967, p. 504.
12. *Ibidem*, p. 193, 216.
13. *Ibidem*, p. 402.
14. *Călători* ....., vol II, p. 354.
15. *Ibidem*, p. 538, 545.
16. A. Dumitrescu - Jippa, N. Nistor, *op. cit.*, p. 180 - 197.
17. Ion Albescu, *Turnul Roșu*, p. 16-18.
18. *Tabula Valachiae Cis Alutanae per Fridr. Schwartziam Regimintis Heisteriani Capitaneus Ao 1723*. Coplari Fe. Io. Berndt Ing. Lieut. Acad. Rom. Hărți, DXXXVII. 5, sect. no. 2.
19. Ion Albescu, *op. cit.*, p. 17 și fig. 15.
20. Constantin I. Karadja, *Ceva despre Turnul Roșu*, Arhivele Olteniei, an III, nr. 12, 1924, p. 98 - 100.
21. I. Albescu, *op. cit.*, p. 32.
22. *Ibidem*, p. 18.
23. Constantin I. Karadja, *op. cit.*, p. 100 - 106.
24. I. Albescu, *op. cit.*, p. 18 - 20.

25. *Ibidem*, p. 28 - 34.

26. Au fost trasate următoarele secțiuni:

S I (5,70x1,50 m) - dispusă perpendicular pe latura de sud a donjonului, la 3,50 m de colțul de sud-vest, până la zidul de incintă. În apropiere, lângă anexa modernă adosată laturii sudice a turnului s-a trasat S V (3x1,50 m), spațiul dintre S I și S V fiind cercetat prin casete.

S II (5x1,50 m), în zona de la est de turn, într-un loc unde au fost semnalate urmele unei construcții, secțiune perpendiculară pe trotuarul de acces spre clădirea modernă, aflată în partea de mijloc a ansamblului, la 2,60 m de colțul acestuia.

S III (6,90x2 m), a străbătut șanțul de apărare la vest de turn, și de intrarea aflată în zidul de incintă de pe această latură, în apropierea colțului interior. A fost prelungită cu 3 m. dincolo de șanț, la sud - vest de zidul de contraescarpă (S III b).

S IV (3,50x1,50 m), perpendicular pe zidul care închide șanțul de apărare. În unghiurile făcute de acest zid cu zidul de incintă și contraescarpă au fost săpate 2 casete pentru observarea raporturilor dintre construcții.

S VI (4x1,50 m), orientat de la nord-nord-est spre sud-sud-vest, în partea de sud a curții, în apropierea dealului, la 3,50 m de clădirea modernă a grupului sanitar.

S VII (10x1,50 m), în spațiul dinafara șanțului, pe latura sa vestică, perpendicular pe zidul de contraescarpă.

S "A" (3x1,50 m) în interiorul turnului hexagonal, în partea superioară a acestuia, perpendicular pe latura sa de sud-est.

S "B" (3x1,50 m), dispusă perpendicular pe latura de nord - vest a turnului de acces, la 0,40 m de colțul acestuia.

S "C" (3,25x1 m), în interiorul clădirii de la sud - est de turnul de acces, la 2,50 m de peretele de sud - est al acesteia.

27. Gh. Curinschi - Vorona, *Istoria arhitecturii în România*, 1981, p. 78.

La forteresse Turnul Roșu (la Tour Rouge), située sur la route qui lie la Transylvanie et la Petite Valachie, dans la vallée de l'Olt, a eu un important rôle militaire au XVe siècle et plus tard. L'ensemble est constitué d'une grande tour entourée d'une enceinte et de deux autres tours.

Les fouilles qui y ont été effectuées en 1989 ont prouvé que la tour principale, le donjon, représente la première construction sur cette place. Elle peut être datée, tenant compte des caractéristiques typologiques et des mentions documentaires, au XVe siècle. Au XVIIIe siècle, en 1739, elle a été entourée d'un mur d'enceinte au fossé et contrescarpe, de plan étoilé. A cette occasion, le niveau de terrain à l'intérieur de l'enceinte a été haussé de près de 2 m et pour assurer l'accès au niveau inférieur de la tour, devenu une cave, on a aménagé un accès sur son côté ouest. Ultrieurement, après 1750, on a consolidé et refait la partie inférieure de la tour au parement en blocs de pierre de taille.

La deuxième tour, au plan hexagonal a été errigée probablement au XVe siècle. Elle a subi des transformations ultérieures, dont on a pu constater grâce aux fouilles, celles effectuées au niveau supérieur, datant la plupart du XVIIIe siècle. En ce qui concerne la tour qui avoisinait la route, liée par un corridor d'accès à la tour au plan hexagonal d'en haut, les données archéologiques sur la datation ne sont pas concluantes. Elle est ultérieure du peu à la tour au plan hexagonal et a subi des transformations tardives.

Pl. 1 - Planul săpăturilor arheologice - 1989

Pl. 2 - a - S I, S V - plan

- b - S I - profil vest

Pl. 3 - a - S III - profil Nord - Vest (a)

- b - S III - profil Nord - Vest (b)

Pl. 4 - a - S II - profil Sud

- b - S IV - profil Vest

Pl. 5 - a - S VII - profil Nord - Est

- b - S "A" - plan

Pl. 6 - a - S "B" - profil Sud - Vest

- b - S "C" - profil Sud - Est

EXPLICATION DES PLANCHES

Pl. 1 - Plan de fouilles archéologiques - 1989

Pl. 2 - a - S I, S V - plan

- b - S I - coupe transversale ouest

Pl. 3 - a - S III - coupe transversale nord - ouest (a)

- b - S III - coupe transversale nord - ouest (b)

Pl. 4 - a - S II - coupe transversale sud

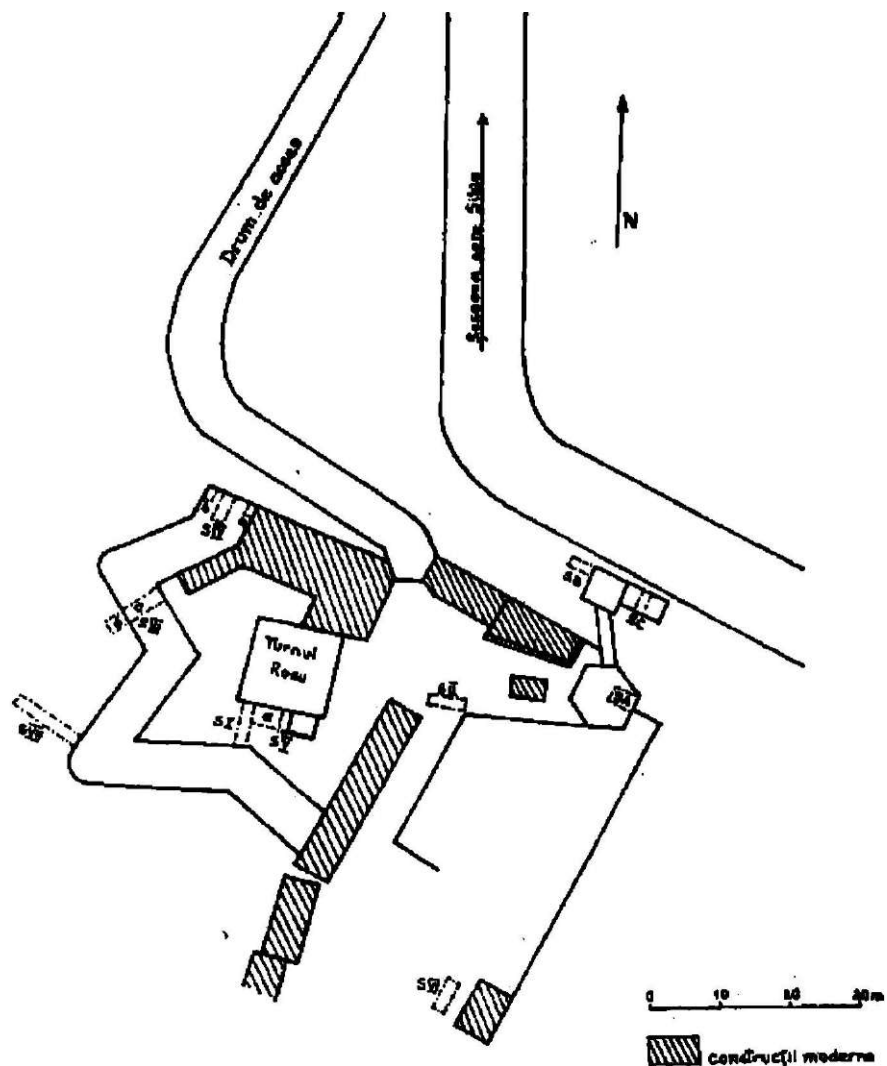
- b - S IV - coupe transversale ouest

Pl. 5 - a - S VII - coupe transversale nord - est

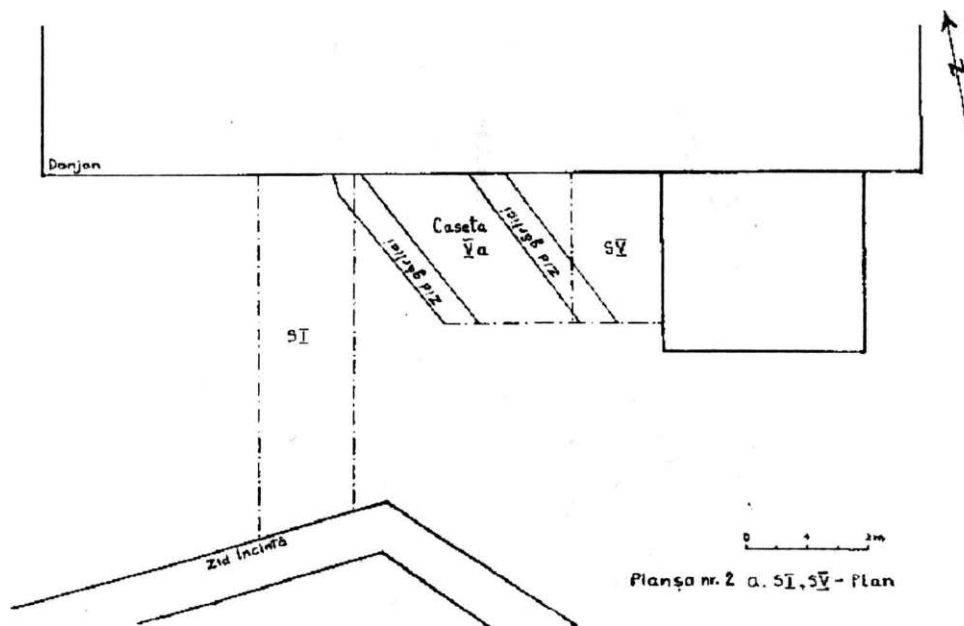
- b - S "A" - plan

Pl. 6 - a - S "B" - coupe transversale sud - ouest

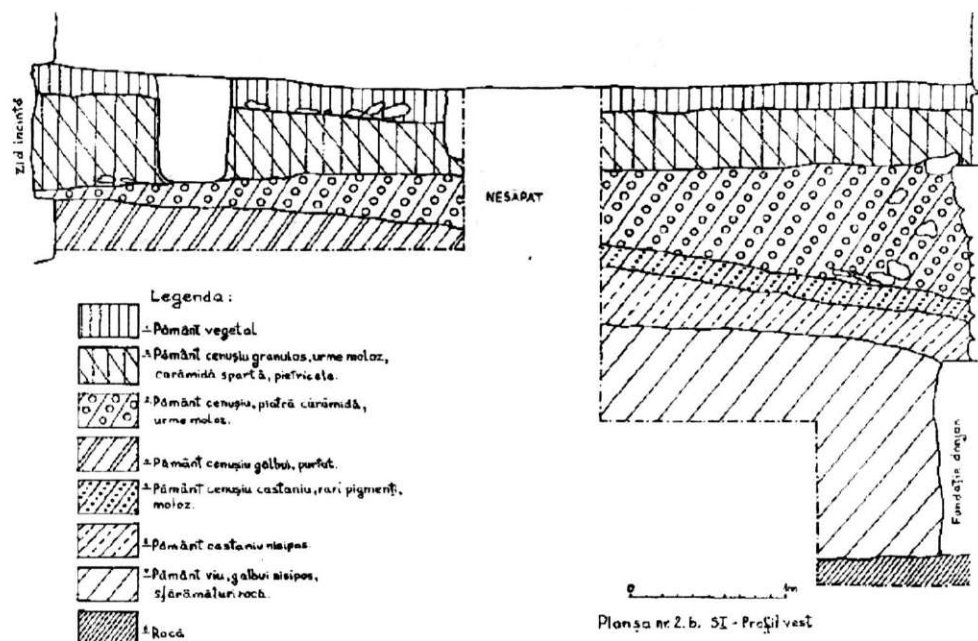
- b - S "C" - coupe transversale sud - est

Planșa I. Planul săpăturilor arheologice, 1989.

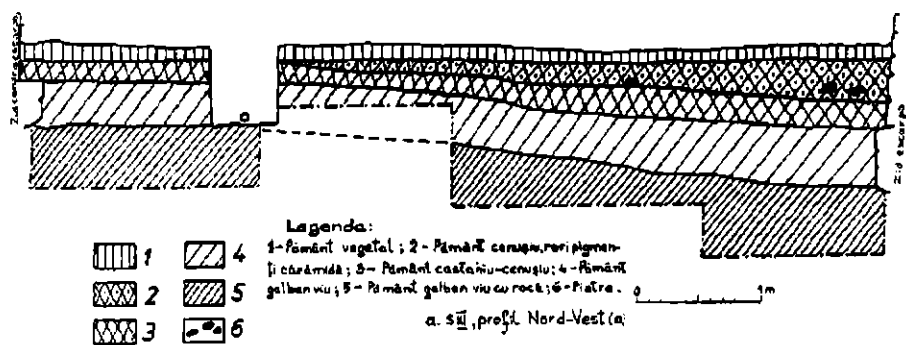

A

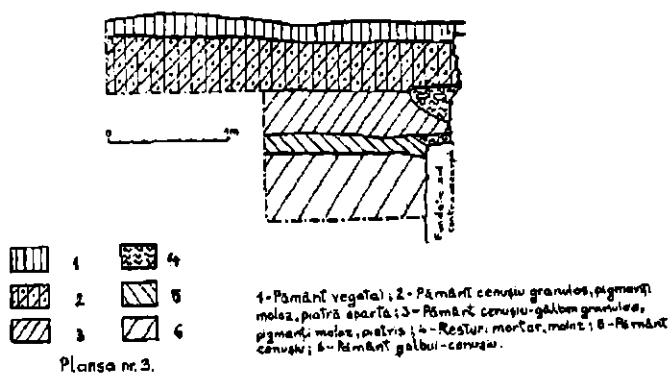

B

Planșa II. a. S I - Sud-Vest, plan; b. S I - profil vest.

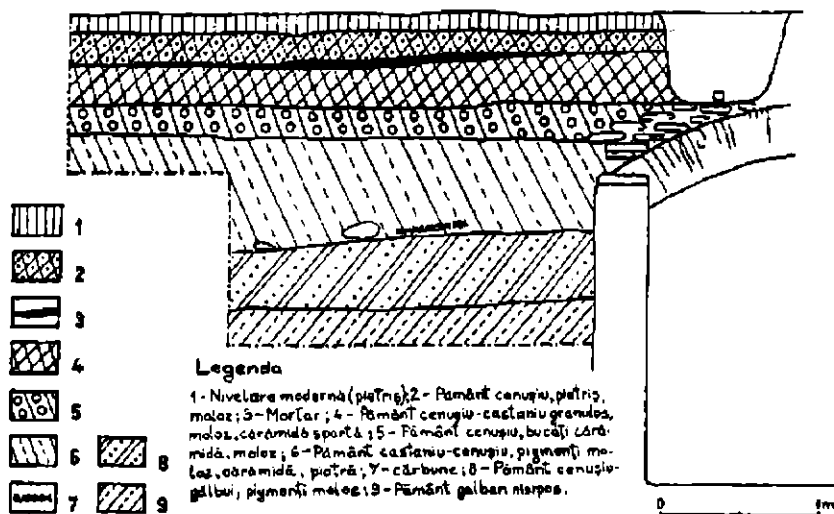
b. S III Profil Nord-Vest (b)

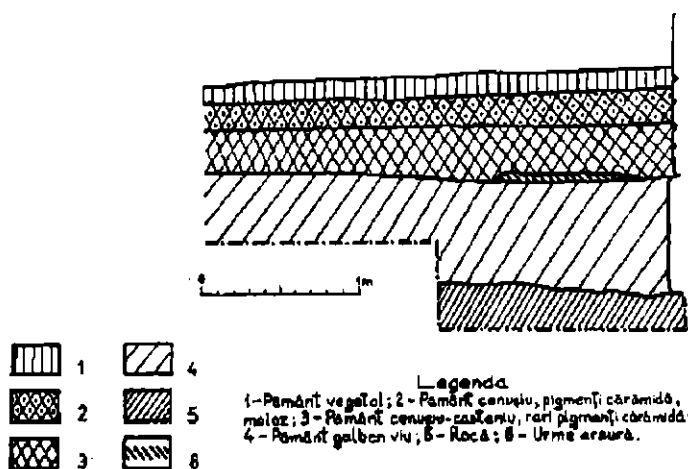
Planșa III. a - S III profil Nord-Vest (a); b - S III profil Nord-Vest (b).

CETATEA TURNUL ROȘU, 1989

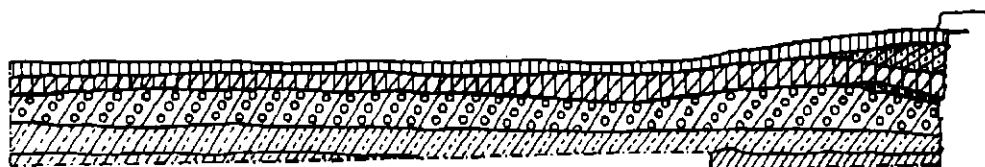
a., S. II., Profil Sud

CETATEA TURNUL ROȘU, 1989

Planșa IV. a - S II, profil Sud; b- S IV, profil Vest.

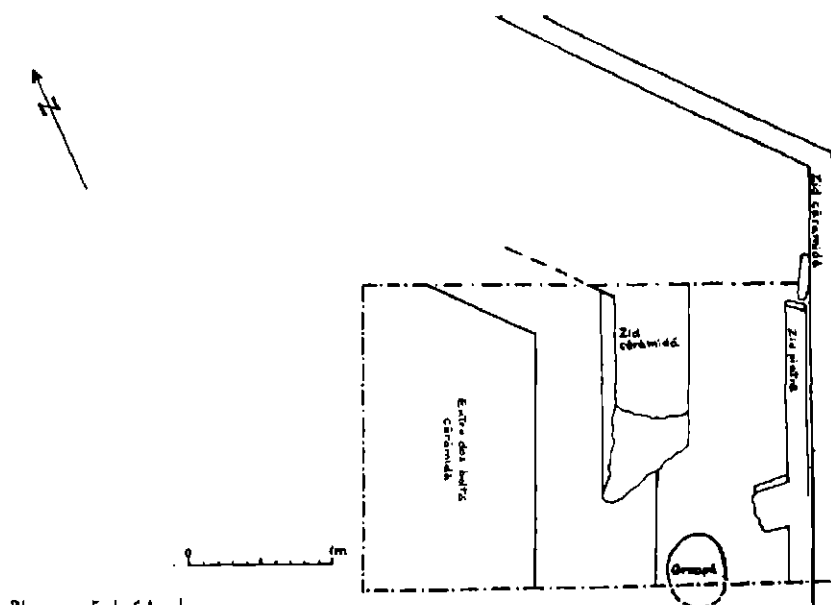

- Legenda:
- Pământ vegetal
  - Pământ cenușiu granulos, pigmenti, moli
  - Pământ cenușiu, bucăți ceramici de granule moli
  - Pământ cenușiu, rar pietre granule ceramice

- Moli
- Pământ gălbui cenușiu, rare granule ceramice și pietre
- Pământ galben viu

0 1m

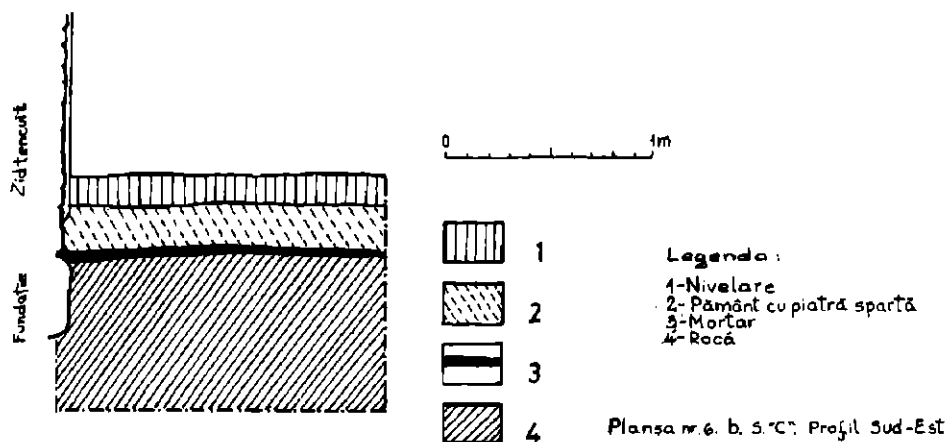
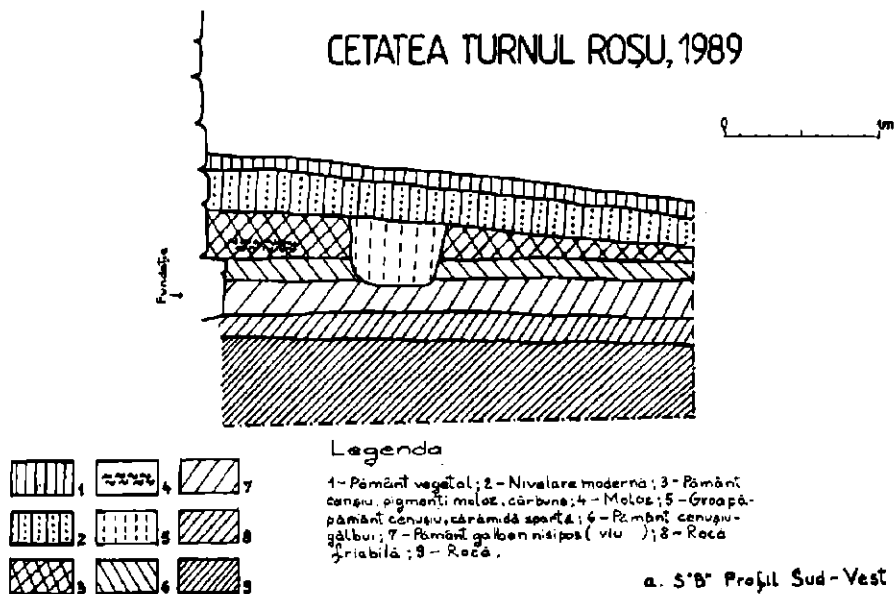
a. S VII, profil Nord-Est

Planșa nr. 5, b. SA - plan

Planșa V. a - S VII, profil Nord-Est; b - S "A" - plan.

CETATEA TURNUL ROȘU, 1989

Planșa VI. a - S "B", profil Sud-Vest; b- S "C", profil Sud-Est.